

Henri Temianka och Paganinikvartetten

Henri Temianka, Paganinikvartettens grundare, 1982.

Den amerikanske violinisten Henri Temianka är tyvärr inte så känd här i Sverige, men han tillhörde toppskiktet av världens violinister. Det bästa beviset på det är att han fick tredje pris i Wieniavskitävlingen i Warszawa 1935. Trea, det var väl inte så märkvärdigt? Jo, för de två som kom före honom var Ginette Neveu (1919–49, hon dog i en flygolycka) och David Oistrach (1908–74)!

Henri Temianka hade polska föräldrar men råkade födas i Skottland för att senare växa upp i Holland. Hans främste lärare var Carl Flesch, som också den svenske violinprofessorn Sven Karpe bland andra studerade för. Flesch ordnade så att Temianka kunde resa till USA och studera på det mycket välrenommerade Curtis Institute of Music i Philadelphia.

I början av 40-talet återvände Henri Temianka till USA och kom då att slå sig ner i Los Angeles, som ännu var en ganska liten stad. Här bosatte sig en nästan ofattbar räckvid av internationellt kända konstnärer på olika områden, som lämnat Europa. Några exempel är Arnold Schönberg, Artur Rubinstein, Igor Stravinsky, Bruno Walter, Bertolt Brecht och Thomas Mann, dessutom de brittiska skådespelarna Charles Laughton och Elsa Lancaster. Man skulle ju ha kunnat vänta sig, att staden Los Angeles kulturliv med en så lysande samling kulturpersonligheter skulle ha blomstrat, men så var inte fallet. Det fanns nämligen inget kulturliv att delta i, så dessa människor, Temianka och hans familj inräknad, kom att befinna sig på en isolerad kulturens ö, som få människor utanför kände till något om.

Utän något kulturliv att delta i, är det begripligt att de flesta av dessa konstnärer återvände till Europa så snart de kunde. Men för de konserterande musikerna var det lättare att finna sig tillrätta i USA än t.ex. författarna. Själv gjorde Henri Temianka tre olika karriärer i USA: som solist, som primarie i Paganinikvartetten och som ledare för The California Chamber Symphony Or-

chestra, som han själv grundade.

Paganinikvartetten kom till tack vare två näsan döva kvinnor. Den framstående belgiske cellisten Robert Maas (1901–1948) hade kommit som flyktning till USA, och 1946 hade han träffat en förmögen änka efter en senator, Margaret Clark, som erbjöd sig att hjälpa Maas att bilda en stråkkvartett. Maas ville ha Temianka som primarie, och Temianka i sin tur hade då just träffat Elizabeth Sprig-Coolidge (1864–1953), grundaren av Berkshire Symphonic Festival i Tanglewood, numera kallad Tanglewood Music Festival, även hon en framstående musikmecenat. Temianka var också intresserad av att bilda en stråkkvartett och ville framför allt ha Robert Maas som cellist, men han visste inte ens om Maas överlevt kriget. De två träffades så av en tillfällighet på en fest i New York, och genast började planerna för kvartetten att ta form.

Maas hade då sett fyra stradivariusinstrument hos New Yorks främste violinhandlare, Emile Herman. Alla instrumenten var byggda av Antonio Stradivari och alla hade namn, som tillkommit genom åren. De hade dessutom tillhört violin- och gitarrvirtuoserna Nicolo Paganini (1782–1840): en violin byggd 1727, "Conte Cozio di Salabue", och en från 1680 "Desaint", violan, "Mendelssohn", från 1731, som Berlioz skrivit "Harold i Italien" för, och cello, "Ladenburg", som Stradivari tillverkat vid 92 års ålder 1736 och som också tillhört Felix Mendelssohns familj. Mrs Clark köpte instrumenten, och kvartetten antog så namnet Paganinikvartetten.

Historien om hur kvartetten bildats väckte uppeende. Snabbt fick den diverse engage-

mang runt om i världen, och skivbolaget RCA erbjöd inspelning utan att kvartetten ens spelat en ton offentligt. När Maas plötsligt avled redan två år efter kvartettens tillblivelse, ersattes han av Adolphe Frezin, som i sin tur kom att ersättas av flera andra. Sak samma med de övriga medlemmarna med undantag av Temianka, som förblev kvartettens primarie.

Efter tjugo år, 1966, upphörde Paganinikvartetten att existera, eftersom det blev svårt att kombinera familjeliv med en karriär på olika håll, och när Temianka började dirigera allt mera och dessutom föreläsa, fick slutligen kvartetten offras. Instrumenten överlämnades till ett museum, Corcoran Gallery of Art i Washington DC, eftersom villkoret var att de aldrig mer skulle separeras. Museet sålde dock instrumenten i mitten av 1990-talet till Japans Musikstiftelse (NMF) och de kom så att användas av Tokyokvartetten. Bäst så, för stråkinstrument ska spelas på för att låta bra. För närvarande är instrumenten utlånade till den italienska Quartetto di Cremona, som gästspelade hos Musik i syd i slutet av förra året.

Henri Temianka fortsatte att vara verksam upp i hög ålder och avled 1992, nästan 86 år gammal.

**CALLE FRIEDNER
TEXT OCH FOTO**